

К. О. Лихацька, головний державний інспектор
Київської митниці
Державної фіскальної служби України

О. П. Борисенко, професор
кафедри публічного управління
та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО СУЧАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

Нині наша держава, що розвивається в напрямку європейської інтеграції, істотно змінюється, а відтак значно зростає роль дипломатії. Не тільки фахівці, а й засоби масової інформації, суспільство в цілому проявляє пильний інтерес до аспектів зовнішньополітичної діяльності, яка ще недавно видавалася вузькоспеціальною і технічною, а сьогодні стає предметом уваги вищої державної влади. Особливості сучасних вимог до діяльності дипломатичної служби України в сучасному світі розглянуті в цій статті.

Ключові слова: дипломатична служба, дипломатична діяльність, функції дипломатії, стилі дипломатії, переговори, кар'єрний дипломат, вирішення конфліктів.

K. O. Likhatska, O. P. Borysenko. Features of forming requirements for modern diplomatic service activities

Nowadays, our country is significantly changing and is moving towards European integration. Therefore, the role of diplomacy is growing considerably. Not only specialists, but also the media and society as a whole shows keen interest in aspects of foreign policy, which recently seemed narrowly specialized and technical, but today becomes the subject of much attention for supreme organs of State power. The features of modern requirements for the activities of the diplomatic service of Ukraine in the modern world are considered in this article.

Changes in the world coincided with one of the most difficult, but inevitable periods in the centuries-old Ukrainian history, connected with the switching to the path of democracy and a market economy. Nowadays, the diplomatic service is building the foreign policy that gears towards ensuring reliable security, sovereignty and territorial integrity of the country, creating favourable external environment for its progressive development, economic growth, strengthening civil society, protecting the rights and freedoms of our citizens and compatriots. These are the principles which provide the basis of the updated concept of Ukraine's foreign policy.

Modern Ukraine has made a choice in favour of a foreign policy oriented towards the realization of national interests. This underlines the features of its historical continuity. First of all, the unique geopolitical situation of our country determined an extremely wide range of its foreign policy interests. Under no circumstances can Ukraine afford to pursue a passive or insulating foreign policy. Ukraine has vigorously entered European policy and has always remained the importance of one of the European countries. Another tradition arising from the peculiarities of Ukraine's geopolitical position is the nature of its foreign policy. The country's vital interests require Ukrainian diplomacy to actively develop relations with all countries in different parts of the world.

Active participation in international organizations and regional integration structures, the development of bilateral relations is the guaranty of strengthening the positions.

Today, when the world community faces new threats and challenges that can only be effectively confronted on the collective basis, the multilateralism of diplomatic activity is acquiring great importance. Against this background, the necessity of a world order that would be built on the basis of equal cooperation of countries becomes more and more obvious. Establishing such cooperation is one of the main directions of today's diplomatic efforts of Ukraine, of course, in close collaboration with our friends and like-minded people in the world.

© К. О. Лихацька, О. П. Борисенко, 2018

As an integral part of the public service, the modern Ukrainian diplomatic service is closely connected with all elements of civil society with a regard to create a fair democratic world order. Diplomats and employees of the diplomatic corps may not disregard the increasing role of their activities in the line of work.

Key words: diplomatic service, diplomatic activity, functions of diplomacy, style of diplomacy, negotiations, career diplomat, conflict resolution.

Постановка проблеми. З поняттям дипломатичної служби сьогодні пов'язують мистецтво ведення переговорів для запобігання та врегулювання конфліктів, пошуків компромісів і взаємоприйнятних рішень, розширення і поглиблення співробітництва в світовому співтоваристві. Це, безперечно, складний і відповідальний вид державної служби, який забезпечує вирішення державних стратегічних завдань. Сьогодні актуальними є нові підходи, пошуки шляхів раціональної моделі організації української дипломатичної служби, які об'єднують сучасні новітні технології в дипломатії, досвід, традиції української дипломатичної служби та ґрунтуватимуться на національних інтересах України завдяки високому професіоналізму, багатогранності людського потенціалу наших дипломатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут сучасної дипломатичної діяльності в Україні функціонує в період змін, які не мають аналогів у світовій історії. Цей період примітний тим, що Закон України від 07 червня 2018 р. № 2449-VIII «Про дипломатичну службу» [1, с. 16] засвідчив необхідність розвитку й укріплення нашої дипломатичної служби, налагодження законодавчих механізмів, які забезпечують її ефективну діяльність. Новітні засоби зв'язку, глобалізація світового суспільства сприяють загальній політичній обізнаності і в цьому аспекті стрімкий розвиток міжнародних відносин істотно вплинув на форми, методи і функції дипломатії.

Основні аспекти функціонування дипломатичної служби досліджувалися у роботах як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, серед яких: В. Денисов, К. Грищенко, А. Зленко, Г. Удовенко, Ю. Кочубей, Б. Гуменюк, А. Панов, О. Сагайдак, С. Лавров, М. Хонг, Р.Дж. Фельтхем та ін.

Дипломатична служба як явище є особливою формою професійної діяльності, націленою на захист інтересів держави, забезпечення безпеки суспільства та держави на міжнародній арені; дотримання та захист законних прав і свобод громадян за кордоном та ін.

Дипломатичні службовці будують свою роботу виключно на особистих професійних і ділових якостях. Ефективність і якість їхньої роботи залежать від наявності спеціальних знань, умінь і навичок; від професійної підготовленості до виконання посадових обов'язків та високого рівня духовно-моральної культури.

Мета статті – розкриття особливостей і форм дипломатичної діяльності сучасних українських дипломатичних служб і ролі дипломатії в осмисленні ключових проблем сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Вплив політичних процесів у світі, комунікаційних зв'язків, економічних періодичних світових криз примушують трансформуватися дипломатичну службу різних держав, зокрема й українську. Міністерство закордонних справ вимагає від фахівців активного функціонування в різних напрямках своєї діяльності: дипломатам доводиться йти в ногу з мінливими реаліями і технологіями, які мають сьогодні спиратися і на законодавчі підстави.

Загальновідомо, що дипломатична служба в нашій країні досі є доволі закритою сферою діяльності, про яку у більшості населення не так вже й багато достовірної інформації. Наша стаття аж ніяк не претендує на вичерпний виклад теми, а лише передбачає, спираючись на теоретичний досвід, деяку характеристику аспектів сучасної української дипломатичної служби.

Ми погоджуємося, що «головне призначення дипломатії – вирішувати спірні питання мирним шляхом, за допомогою переговорів і домовленостей. Суть професії дипломата – вміння мирними засобами сприяти запобіганню і вирішенню конфліктних ситуацій, не тільки не поступаючись інтересами власної країни, а й прагнучи до гармонізації інтересів всіх учасни-

ків світової політики. Дипломатія, з одного боку, захищає національні інтереси, з іншого – інтегрована в систему міжнародних відносин і світової політики» [8, с. 6].

Формування ефективної системи міжнародних відносин, стрімка трансформація й ускладнення міжнародного життя з елементами напруженості і невизначеності ставлять перед нашою дипломатією багато нових завдань. Облік кризової ситуації і турбулентності в світовій економіці, підтримка вітчизняного бізнесу за кордоном, зміцнення колективних ініціатив у міжнародних справах з упором на переговори і пошук компромісів, залучення ресурсів співвітчизників за кордоном у бізнесові сфери – це лише деякі з вимог, висунутих Президентом перед дипломатичною службою держави.

Процес глобалізації, розвиток транспорту, зв'язку й інформатики швидко розширюють і прискорюють міжнародні обміни. Соціально-політична нестабільність, потрясіння й активізація тероризму в ряді країн загрожують і нашим громадянам. Вища для них посадова особа в тих країнах – посол, у консульському окрузі – генконсул.

Наші дипломатичні представники повинні активно займатися забезпеченням безпеки громадян, установ і об'єктів України за кордоном від терористичних загроз та інших викликів. Особливо слід відзначити роль послів, адже вони, зазвичай, повинні вміло підтримувати корисні зв'язки і контакти з вищим ешеленом влади в країні перебування, впливовими парламентськими, економічними та військовими колами, діячами культури і тому здатні здійснювати певний вплив на політику країни перебування, уникати кризових ситуацій у відносинах із нею, виводити відносини на конструктивний розвиток, а це вимагає високої кваліфікації.

Як і інші старші дипломати, посли не тільки готуються до дипломатичних баталій, що потребують чимало знань, а постійно – буквально повсякденно – беруть участь у відповідальних «боях». Таке різноманіття специфіки роботи дипломатичних служб. Вони також покликані нарощувати інтелектуальну складову частину засобів досягнення цілей: шляхом контактів і переговорів, аргументами і логікою, адже застосування сили набагато дорожче: і в життях, і в матеріальних витратах.

Незважаючи на зміну багатьох функціональних аспектів дипломатії, основні засади її діяльності залишилися незмінними і потребують удосконалення та реформування. Успішно повинні працювати такі функції дипломатії, як роз'яснення політики держави в країні перебування, складання звітів і оцінок, підтримка торгівлі, багатостороння координація інтересів різних організацій, підтримка двосторонніх дружніх відносин, представницькі функції, управління в умовах мінливої ситуації, допомога в підтримці міжнародних норм і т. п.

Головні завдання зарубіжних дипломатичних органів сьогодні залишаються затребуваними: політична прозорливість і правильна оцінка поглядів політичних діячів інших країн, захист інтересів своєї власної країни, який полягає, перш за все, у передбаченні майбутніх двосторонніх відносин, що випливають із ретельних передбачень, перспектив і тенденцій, оцінки та прогнозів подій, напрямків розвитку світового глобального співробітництва.

Як справедливо зазначає К. Грищенко, «серед державних установ України на особливому рахунку – Міністерство закордонних справ. Вибудовування відносин із зовнішнім світом, іншими державами та міжнародними організаціями вимагає високої компетентності, багатьох спеціальних знань, твердих переконань, особливої довіри і надійності. Партнерами або контрагентами наших дипломатів постійно є іноземні держави, служби або громадяни, а у них – свої закони і звичаї, що вимагає врахування всієї національної специфіки, якісного знання іноземних мов і звичаїв або сформованих у міжнародних організаціях порядків» [2, с. 13]. З цим важко не погодитися, адже незбагнено вирости завдання і відповідальність зовнішньої політики і дипломатії України. Обсяг її зарубіжних зв'язків можна порівнювати з колишніми часами: зросло і продовжує зростати значення багатьох особливостей роботи дипломатичних службовців із країнами, що володіють ядерною зброєю та іншими засобами масового ураження.

Якісно іншими стали ризики і наслідки можливих помилок у зовнішній політиці – аж до самознищення людства. Наразі «зовнішня українська політика істотно відрізняється від політики інших країн: всі відстоюють свої національні інтереси, а Україна, понад те, наполегливіше за інших, домагається підпорядкування силових імпульсів міжнародному праву. Нерідко їй доводиться робити це серед безнадійних союзників» [8, с. 71]. Ця обставина націлює на забезпечення безпеки в світі і корінне оздоровлення міжнародних відносин, активну участь дипломатії в усіх значимих справах сучасного світу, вимагає особливої уваги до професії дипломата.

Складність нинішньої світової політики в тому, що загострилися зіткнення на міжнародній арені різних інтересів. Сьогодні як ніколи затребувані саме професійні дипломати. У нас у побуті поняття «кар'єрний дипломат» вживається нечасто. Але для фахових державних управлінців такий термін цілком звичний. Дипломатична служба – це дійсно служба, а кар'єрний дипломат – це служивий, який все життя тяжко працює на цей вид послуг, адже без відповідного рангу кар'єрний дипломат не може рухатися по службових сходах, займати вищі посади.

Історичний досвід – як вітчизняний, так і зарубіжний – показує, що допуск «на дипломатичну кухню», особливо в критичні моменти світової історії, амбітних непрофесіоналів, які ігнорують думку фахівців-міжнародників, можна порівняти лише з надзвичайною подією, тільки наслідки можуть бути важкими, якщо не катастрофічними.

Ми переконані в тому, що держава сильна не тільки своєю економічною потужністю, науково-технічним і військовим потенціалом, але і дипломатією, вмілою та гнучкою дипломатичною службою, професійним і моральним потенціалом дипломатичних кадрів. З усією становістю, консервативністю дипломатичної служби представників цієї професії в усі часи відрізняли широка ерудиція, організованість, культура, розуміння історичної долі свого народу, глибоке знання культури та історії країн, з якими вони працювали, чудове володіння іноземними мовами.

Дипломатична служба – це сфера діяльності людей творчих. Невипадково в Міністерстві закордонних справ і в дипломатичних представництвах за кордоном служили багато видатних представників культури, адже чим більш творчою, різноманітною та талановитою є особистість дипломата, що більш він винахідливий і нестандартний, тим більшого успіху він може досягти у своїй професійній діяльності, тим більшу користь може він принести своїй державі.

Щоб бути успішним, дипломат повинен «горіти» тією справою, якою займається. Для дипломата важливо не тільки добре знати, а й полюбити ту країну, в якій він працює, народ, із яким за службовим обов'язком він має справу, розуміти його культуру і традиції, перейнятися його турботами [5, с. 113].

Справжній дипломат – людина дуже відповідальна й організована, вміє дотримуватися дисципліни і зберігати холонокровність у найскладніших ситуаціях. Людині, нездатній мобілізувати весь свій потенціал у відповідальний момент, нічого робити на дипломатичній службі. Адже «професія дипломата в будь-які часи була пов'язана з небезпекою, з загрозою для життя. У наш час небезпеки не стало менше. У чужій країні, не дивлячись ні на які Віденські конвенції, тебе ніхто не захистить, особливо в умовах хаосу, як сьогодні в Сирії, Іраку, Лівії або Ємені. Дипломат може стати жертвою тих, хто ненавидить, він може виявитися випадковою жертвою, наприклад, бомбардувань і т. д. Професія дипломата завжди пов'язана з різними небезпеками – від них ніхто не застрахований. Але досвідчені дипломати з успіхом виходять із різних ситуацій» [9, с. 63].

Особлива цінність сучасних дипломатичних переговорів полягає в тому, що вони є антиподом силових рішень проблем, антиподом війни. Переговори не є насильством. Це мистецтво налагодження відносин, встановлення або відновлення діалогу для того, щоб дійти згоди, розуміння того, що є загальним інтересом.

Сутність переговорів нашого часу була сформульована А.А. Кокошиним, В.А. Кремєнюком і В.М. Сергєєвим таким чином: «основою переговорного процесу має стати пошук

оптимального рішення сформульованої в порядку денному проблеми, а не складний і дорогий (у сенсі часу) «процес торгу», обміну поступками або формування компромісу, який часто вів до незбалансованих угод, що не витримують випробування часом» [4, с. 173]. Ми повністю погоджуємося із цим твердженням.

Переговори можуть бути тривалим процесом, у яких сторони необов'язково прагнуть до угоди або взагалі не вважають її можливою. Але це корисний засіб підтримки контакту або визначення рівня відносин. Кардинал Ришельє писав: «вести переговори невпинно, відкрито і таємно, вести їх всюди навіть тоді, коли вони не приносять результатів сьогодні і немає впевненості в тому, що результати можуть очікуватися в майбутньому, є обов'язковою умовою для блага держави» [8, с. 36].

Справді, переговори – найбільш відповідальний і складний вид дипломатичної діяльності. Люди, що володіють умінням вести переговори, складають золотий фонд дипломатичних служб всього світу. «Немає іншої такої служби, виконувати яку було б важче, ніж ведення переговорів, тут потрібні проникливість, спритність, гнучкість, великі знання і особливо точна і гостра інтуїція», – писав у 1716 р. видатний теоретик дипломатії Франсуа де Кальєр [3, с. 173].

Переговори – це змагання, в якому кожен з учасників, пускаючи в хід наявні у нього переваги, прагне забезпечити найкращий для себе результат. Кращий результат – досягнення домовленості. Тому переговори набувають характеру суперництва і співробітництва одночасно.

Володіння технікою переговорів, методами просування своєї позиції, способами впливу на партнера і нейтралізації впливу з його боку, прийомами, які сприяють досягненню домовленостей, і формами фіксації цих домовленостей у підсумкових документах створює істотні переваги. Необхідність негайних переговорів може виникати, коли потрібно запобігти конфлікту або вжити заходів, щоб зупинити конфлікт, який вже вибухнув. Стосовно воєн, затяжних конфліктних ситуацій, спірних проблем цей момент настає, коли сторони вичерпують можливості досягнення своїх цілей односторонніми засобами і доходять висновку, що продовження збройної конфронтації може обернутися більшою шкодою, ніж наслідки можливих домовленостей на основі взаємних поступок.

Якогось зводу норм етичної поведінки на переговорах міжнародне співтовариство не розробило. Водночас склався цілий ряд моральних принципів, які повинні поважатися як своєрідні етичні імперативи. Відступ від них може бути підставою для припинення переговорів або відмови від раніше узгоджених домовленостей.

До таких принципів належать: принцип правди; дотримання домовленості про конфіденційність переговорів; вірність слову і виконання обіцянок, даних під час переговорів; повага до правил процедури; неприпустимість внесення поправок, які змінюють суть домовленостей; дотримання договорів; коректні відносини між партнерами [7, с. 87].

Переговори – це пошук балансу інтересів учасників. Якщо інтереси діаметрально протилежні, позитивний результат навряд чи можливий. Досягнення угоди шляхом взаємних поступок – це компроміс. Компроміс повинен нести користь кожній зі сторін. Без цього він неможливий. Баланс інтересів може включати нерівнозначні складові частини, але є вільним від принципово неприйнятних для учасників елементів і веде до виграшу для всіх.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Людський фактор набуває дедалі більшого значення в дипломатії. Нові підходи до вирішення традиційних проблем кадрової політики покликані зробити її більш чутливою до історичних зрушень у суспільстві, зумовленими як соціальними, так і технологічними змінами. Країні потрібні висококваліфіковані кадри, надійний зовнішньополітичний апарат. Президентська зовнішня політика зовсім не зводить роль дипломатії до виконавської. Особливе завдання – координуюча роль дипломатичної служби як головного відомства у відносинах з іншими державами і міжнародними організаціями в проведенні єдиної зовнішньополітичної лінії. Трансформується роль держави в житті суспільства, в т. ч. на міжнародній арені, а, отже, змінюються і

вимоги, що пред'являються до дипломатичної служби в цілому і до кожного її співробітника. Відповідь дипломатії на виклики сучасної епохи невіддільна від кадрових перетворень. Це особливо актуально для України, коли одночасно переосмислюється зовнішня політика і трансформується структура державного управління, а дипломатична служба – одне з найбільш важливих відомств. Держава і суспільство повинні враховувати це, адже правильно підібране, переконливе слово важить зараз як ніколи багато. Знайти його – це теж талант дипломата, професійна функція, необхідна нам сьогодні як ніколи раніше.

Подальші розвідки полягають у напрямі удосконалення дипломатичної служби засобами підвищення професійної кваліфікації державних службовців цього відомства.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 07 червня 2018 р. № 2449-VIII «Про дипломатичну службу». URL: <http://vobu.ua/ukr/documents/item/zakon-ukrainy-vid-070618-r-2449-viii-pro-dyplomatychnu-sluzhbu>.
2. Грищенко К. За пределами шахматной доски: прагматичная повестка дня украинской внешней политики. Зеркало недели. 2010. № 27 (807). 17 июля – 6 августа.
3. Гулієв А.Д. Право зовнішніх зносин: підручник. К.: НАУ, 2012. 488 с.
4. Гуменюк Б.І., Щерба О.В. Сучасна дипломатична служба: навч. посіб. К.: Либідь, 2001. 255 с.
5. Гуменюк Б.І. Основи дипломатичної та консульської служби: навч. посіб. К.: Либідь, 2004. 248 с.
6. Зонова Т.В. Современная дипломатия: проблемы и перспективы. Вестник РУДН. Серия «Международные отношения». 2007. № 4.
7. Сагайдак О.П., Сардачук П.Д. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи. К.: Знання, 2008. 295 с.
8. Панов А.В. Дипломатична і консульська служба: підручник. Ужгород: РА «Шарк-аутдор», 2015. 112 с.
9. URL: http://www.e-reading.club/bookreader.php/103223/Zorin_-Osnovy_diplomaticheskoi_sluzhby.html.

References:

1. Zakon Ukrainy vid 07.06.18 r. № 2449-VIII “Pro dyplomatychnu sluzhbu”. URL: <http://vobu.ua/ukr/documents/item/zakon-ukrainy-vid-070618-r-2449-viii-pro-dyplomatychnu-sluzhbu>.
2. Grishhenko K. Za predelami shahmatnoj doski: pragmatichnaja povestka dnja ukrainskoj vneshnej politiki. Zerkalo nedeli. 2010. № 27 (807). 17 ijulja – 6 avgusta.
3. Huliiev A.D. Pravo zovnishnikh znosyn: pidruchnyk. K.: NAU, 2012. 488 s.
4. Humeniuk B.I., Scherba O.V. Suchasna dyplomatychna sluzhba: navch. posib. K.: Lybid, 2001. 255 s.
5. Humeniuk B.I. Osnovy dyplomatychnoi ta konsulskoi sluzhby: navch. posib. Kyiv: Lybid, 2004. 248 s.
6. Zonova T.V. Sovremennaja diplomatija: problemy i perspektivy. Vestnik RUDN. Serija “Mezhdunarodnye otnoshenija”. 2007. № 4.
7. Sahajdak O.P., Sardachuk P.D. Dyplomatychno predstavnytstvo: orhanizatsiia i formy roboty. K.: Znannia, 2008. 295 s.
8. Panov A.V. Dyplomatychna i konsulska sluzhba: pidruchnyk. Uzhhorod: RA “Shark-autdor”, 2015. 112 s.
9. URL: http://www.e-reading.club/bookreader.php/103223/Zorin_-Osnovy_diplomaticheskoi_sluzhby.html.